

ਰੋਲ ਨੰਬਰ

--	--	--	--	--	--	--

Candidates must write the Code on the title page of the answer-book.

- ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰ ਲਵੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਛਪੇ ਹੋਏ 6 ਪੰਨੇ + 1 ਮਾਨਚਿੱਤਰ ਹੈ ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦਿੱਤੇ ਕੋਡ ਨੰ. ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀ ਉੱਤਰ ਪੁਸਤਿਕਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿੱਖਣ ।
- ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ 17 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ।
- ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮਾਂਕ (ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ) ਜ਼ਰੂਰ ਲਿੱਖੋ ।
- ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਲਈ 15 ਮਿੰਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਸਵੇਰੇ 10.15 ਵਜੇ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ । 10.15 ਵਜੇ ਤੋਂ 10.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉੱਤਰ ਪੁਸਤਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਗੇ ।
- Please check that this question paper contains 6 printed pages + 1 Map.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains 17 questions.
- **Please write down the Serial Number of the question before attempting it.**
- 15 minute time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the students will read the question paper only and will not write any answer on the answer-book during this period.

ਇਤਿਹਾਸ
(ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ)
HISTORY
(Punjabi Version)

ਸਮਾਂ ਸੀਮਾਂ : 3 ਘੰਟੇ

Time allowed : 3 hours

ਪੂਰਨ ਅੰਕ : 80

Maximum Marks : 80

ਵਿਆਪਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ :

- ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ । ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਲਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਕ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਕਿਤ ਹਨ ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 1 ਤੋਂ 3 ਤੱਕ ਦੋ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

- (iii) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 4 ਤੋਂ 9 ਤੱਕ ਚਾਰ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇਸ ਖੰਡ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਹਨ।
- (iv) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 10 ਮੁੱਲ ਆਧਾਰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਚਾਰ ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।
- (v) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 11 ਤੋਂ 13 ਤੱਕ ਅੱਠ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 350 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇਸ ਖੰਡ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਹਨ।
- (vi) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 14 ਤੋਂ 16 ਸਰੋਤਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (vii) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 17 ਮਾਨ ਚਿੱਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਣਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਮਾਨ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੱਥੀ ਕਰੋ।

ਖੰਡ – ਕ

ਹੇਠ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

2 × 3 = 6

1. ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਮੂਰਤੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰੋ। 2
2. ਅਕਬਰ ਦੇ ਇਬਾਦਤ ਖਾਨੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ? ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ। 2
3. 1857 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ? ਕੋਈ ਦੋ ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ। 2

ਖੰਡ – ਖ

ਭਾਗ – I

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

4 × 5 = 20

4. “ਜਨਮ ਅਤੇ ਪੁਨਰਜਨਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕਰਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” ਇਸ ਕਥਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਜੈਨ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ। 4

5. ਮਗਧ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਮਹਾਂਜਨਪਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀ ਵਖੋ ਵਖ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ? ਵਰਨਨ ਕਰੋ । 4
6. ਫਰਾਂਸਵਾ ਬਰਨੀਧਰ ਕੌਣ ਸੀ ? ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਨ ਕਰੋ । 1 + 3 = 4
7. 16ਵੀਂ ਅਤੇ 17ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜੰਗਲਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 4
8. “1813 ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਈਸਟ ਇੰਡਿਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ” । ਪਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਉੱਚਤ ਠੈਹਰਾਓ । 4
9. ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ? ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ । 4

ਭਾਗ – II

ਮੁੱਲ ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

4 × 1 = 4

10. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੇਠ ਦਿਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :
- “ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ 1857 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਸ ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ-ਗਈ । ਇਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਜੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਿਲ ਕੇ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ ।”
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਪੈਹਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ (1857) ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖ ਅਤੇ ਲੋਕ ਤੰਤਰੀ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ? ਪੈਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

ਖੰਡ – ਗ

ਲੰਬ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

8 × 3 = 24

ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

11. ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰਕ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੇ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਚੰਗਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ? ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਗਰੰਥ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ? ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦਾ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੰਸਕਰਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ । ।

4 + 4 = 8

12. 15ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਬਦੁਰ-ਰੱਜ਼ਾਕ ਰਾਹੀਂ ਵਿਜੈਨਗਰ ਦੇ ਕਿਲੇਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

ਵਿਜੈਨਗਰ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਕੀ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਪਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

8

13. '1920 ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਣ ਅੰਦੋਲਨ ਸਵੈ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੀ ।' ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ 300 ਮੈਂਬਰ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਸੀ ।' ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ, ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਕਰੋ ।

8

ਖੰਡ – ਘ

(ਸਰੋਤ ਆਧਾਰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ)

7 × 3 = 21

14. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ 1947 ਵਿਚ ਆਰ.ਈ.ਐਮ ਵਹੀਲਰ ਨੇ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ (ASI) ਦੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਤਵਿਕ ਪਰਮਾਣਾ ਦਾ ਉਪਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿਚ ਜਾਂਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਗਰੰਥ ਰਿਗਵੇਦ ਦੇ ਪਰਮਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ :

ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ 'ਪੁਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਰਨਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਫਸੀਲ, ਕਿਲਾ ਜਾਂ ਗੜ੍ਹ । ਆਰੀਆਂ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਇੰਦਰ ਪੁਰੰਦਰ ਜਾਂ ਗੜ੍ਹ-ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਏਹ ਕਿਲੇ ਕਿਥੇ ਹਨ..... ਜਾਂ ਸਨ ? ਪੈਹਲੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਇਹ ਮਿਖਿਆ ਮਾਤ ਸਨ ਹੜੱਪਾ ਵਿਚ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੋਈ ਖੁਦਾਈ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਕਸ਼ਾ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਆਰੀਆ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਵਿਕਸਿਤ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇਖ ਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਿਲੇਬੰਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਇਹ ਇਤਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਭਿਅਤਾ ਕਿਵੇਂ ਤਬਾਹ ਹੋਈ ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਲਬਾਧੂ ਸੰਬੰਧੀ, ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਰਾਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਬਾਹੀ ਨੇ ਅੰਤਮ ਤੌਰ ਤੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਸਿਰਫ ਸੰਜੋਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੋਹਨ ਜੋਦੜੋ ਕੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਇੰਜ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਆਦਮੀਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਵੇਰਵੇ ਸੈਹਤ ਪਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇੰਦਰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਰ.ਈ.ਐਮ. ਵਹੀਲਰ, ਹੜੱਪਾ 1946, ਈਸ਼ਿਓਂਟ ਇੰਡੀਅ (ਜਰਨਲ) 1947 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ।

- (14.1) ਆਰ.ਈ.ਐਮ. ਵਹੀਲਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਤਤਵਿਕ ਪਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਰਿਗ ਵੇਦ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜੋੜਿਆ ? 2
- (14.2) ਹੜੱਪਾ ਵਿਚ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਈ ਖੁਦਾਈ ਨੇ ਦੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮਿਥ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੋਚ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਿਆ ? 2
- (14.3) ਹੜੱਪਾ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਲਈ ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸੇ ਸੰਭਾਵਤ ਕਾਰਨ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰੋ । 3

15. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਹੇਠ ਲਿੱਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿੱਖੋ :

ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਅਸਲ ਸੰਸਾਰ

ਇਹ ਬਾਸਵੰਨਾ ਰਾਹੀਂ ਰਚਿਆ ਇਕ ਵਚਨ ਹੈ :

ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਦੁਧ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਸੱਪ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਮਾਰੋ-ਮਾਰੋ” ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ, ਜੋ ਭੇਜਨ ਪਰਸਣ ਤੇ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਚਲੇ ਜਾਓ । ਚਲੇ ਜਾਓ ।” ਕਿੰਤੂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਪਦਾਰਥ ਪਰੋਸਦੇ ਹਨ ।

- (15.1) “ਲਿੰਗਾਯਤ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰ ਵਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ।” ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ । 2
- (15.2) ਇਹ ਧਾਰਮਕ ਅੰਦੋਲਨ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਅੰਦੋਲਨ ਹੈ ? 2
- (15.3) ਬਾਸਵੰਨਾ ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬਿੰਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ । 3

ਧਿਆਨ ਨਾਲ

16. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਹੇਠ ਲਿੱਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿੱਖੋ :

ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਸ਼ੈਹਰ

ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪੀਰਿਅਲ ਗਜ਼ਟਿਯਰ 1908 ਵਿਚ ਛਪੇ ਇਸ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ :

..... ਬਿਹਤਰ ਯੂਰੋਪੀ ਟਿਕਾਣੇ ਅਹਾਤਿਆਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਖ ਲਗਭਗ ਪਾਰਕ ਵਰਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਤਕਰੀਬਨ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉਪਰ ਚਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤ ਆਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਬਲੈਕ ਟਾਊਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਪਲੀਕੋਟ ਵਰਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਭੀੜ-ਭੜਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੈਂਦਾ ਜਿਹੌਂ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ੈਹਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦੈਂਦਾ ਹੈ ।

- (16.1) ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਯੂਰੋਪੀ ਟਿਕਾਣੇ ਅਹਾਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿੱਖੋ । 3
- (16.2) ਵਹਾਇਟ ਟਾਊਨ, ਬਲੈਕ ਟਾਊਨ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖ ਸਨ ? 2
- (16.3) ਮਦਰਾਸ ਸ਼ੈਹਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੈਹਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰੂਪਾਤਰ ਹੋਇਆਂਸੀ ? ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 2

ਮਾਨ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

17. (17.1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰਾਜਨੀਤਕ ਰੇਖਾ ਮਾਨ ਚਿੱਤਰ ਉਪਰ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਰਸਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ : **2 + 3 = 5**
- (a) ਕਾਲੀਬੰਗਨ – ਵਿਕਸਿਤ ਹੜੱਪਾ ਸਥਲ
- (b) ਅਜਮੇਰ – ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ
- (17.2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਸ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਰੇਖਾ-ਮਾਨ ਚਿੱਤਰ ਉਪਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਕੇਂਦਰ A, B, C ਦਿਖਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਖਿੱਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖੋ।

ਨੋਟ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੇਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਕਲਾਂਗ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 17 ਦੇ ਥਾਂ ਬਦਲਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ :

- (17.1) ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ। **1**
- (17.2) ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਕਸਿਤ ਹੜੱਪਾ ਸਥਲ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ। **1**
- (17.3) ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਤਿੰਨ ਖਾਸ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰੋ। **3**

